

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE ÜNİVERSİTE MİSYONLARININ OLUŞUMU

Ömer Lütfi ANTALYALI¹

Özet

Bu çalışmada üniversitenin misyonlarının tarihsel süreç içerisindeki değişimleri irdelenmiş ve günümüzde gelinen noktanın tespit edilmesi hedeflenmiştir. Günümüzde üniversite kamuya, devlete, piyasaya ve hatta tüm insanlığa karşı sorumlu bir kurumdur. Sorumluluk inisiyatifine bırakılmış bir sorumluluk da değildir. Üniversite misyonlarını yerine getirmek için ihtiyacı olan kaynakları, büyük oranda çevreden sağlamaktadır. Netice itibari ile günümüz üniversitelerine ilişkin beş temel misyon tespit edilmiştir: *eğitim, araştırma, ulusallaşma, demokratikleşme ve kamu hizmeti*. Bunların dışında ulus devletler birlikteliğine hizmet veya tüm dünyaya hizmet olarak adlandırılabilen yeni bir misyonun yakın zamanda üniversitelerce paylaşılacağına ilişkin sinyaller de mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, Çevre, Bilgi, Misyon,

Constitution of the Mission of Universities in Throughout the History

Abstract

In this study, how the mission of universities have been changed throughout the history is investigated. It also touches on the current status of universities. Today universities are responsible towards public, state, market and the whole humanity. This responsibility is not a matter of choice. In order to execute their mission, universities meet their needs and get their supplies from the environment. Universities have five fundamental missions: *education, research, nationalization, democratization, and public service*. There are also signals that universities will carry out the mission of serving the integration of states and the whole world.

Key Words: University, Environment, Knowledge, Mission

1. GİRİŞ

“Üniversite” kavramı, “universitates” kavramının evrilmesi ile oluşan Latince “universitas” kelimesinden gelmektedir. “Universitas”, lonca kelimesinin

¹ Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü, antalyali@sdu.edu.tr

karşılığı olup, bağımsız ve ortak çıkarları olan kişiler topluluğu anlamındadır (Öztunalı, 2001). Bugünkü anlamı ile üniversiteler, son dönem 11. yüzyıl ve 12. yüzyıl Orta Çağ Avrupa'sında gündeme gelmiştir. Her ne kadar "universitas", "üniversite" kavramını doğurmuş olsa da, Orta Çağ Avrupa'sında kullanılan "univarsitas" terimi modern anlamdaki "üniversite" teriminin tam karşılığı değildir. Çoğunlukla öğrencilerin veya öğretmenlerin bir loncası anlamında kullanılan bu kavram (Subjektif, 2006), genel anlamda, "corporation" (dernek, kurum) anlamında kullanılmıştır. Orta Çağ Avrupa'sında, modern anlamdaki üniversiteye "Studium Generale" kavramı denk düşmektedir (Rukancı ve Anameriç, 2004). Bu kavram, universitas kavramını kapsamaktadır ve uzun yıllar ilk üniversiteler için kullanılmış genel bir ifadedir. Daha özel kullanılan ifadelerde ise üniversitenin niteliğine göre ifade değişmiştir. Lonca'yı kuran öğrenciler ise "universitas scholarium", öğretmenler ise "universitas magistrorum et scholarium" ifadeleri kullanılmıştır (Öztunalı, 2001).

Batıda üniversite kavramının ortaya çıkışı kentleşme süreci ile ilintilidir (Beratlı, 2004). Özellikle sekizinci yüzyıldan sonra İslam medeniyeti ile ciddi etkileşimler içerisinde bulunan Orta Çağ Avrupa'sı, hızlı bir kentleşme sürecine girmiş ve din adamlarının bilgi düzeyinde artış meydana gelmiştir. Kentleşme süreci ile birlikte ortaya çıkan kurumsal birlik düşüncesi, kiliseler, manastırlar ve diğer dini kurumların bir hiyerarşi içerisinde yer alıp araştırma yaparak, bilgi üreten kurumlar haline gelmelerini sağlamıştır (Versan, 1989).

Orta Çağ Avrupa'sında Üniversitelerin ortaya çıkışında sürece etki eden iki temel faktörden bir tanesi Orta Çağ Avrupa'sının antik dönemden devraldığı tarihi mirasıdır. İlk üniversitelerin benimsemiş olduğu, özgür bir insanın öğrenmesi zorunlu olarak düşünülen yedi edebi ve beşeri bilimden (Gramer, Hitabet, Mantık, Geometri, Aritmetik, Astronomi, Müzik) bahseden Greco-Romen fikrinin kökleri antik çağlara dayanmaktadır (Subjektif, 2006). Sürece etki eden diğer faktör ise Orta Çağ Avrupa'sının diğer medeniyetlerle etkileşimidir. Avrupa üniversiteleri henüz kurulmamışken, Hıristiyan öğrenciler İspanya'daki İslam uygarlığı tarafından işletilmekte olan eğitim kurumlarına devam etmekteydiler. Özellikle İtalya, Fransa ve İngiltere'deki ilk üniversitelerin oluşum aşamasında, İslam uygarlığı tarafından işletilmekte olan eğitim sisteminden esinlenildiği düşünülmektedir (Rukancı ve Anameriç, 2004).

Bununla beraber, ne İslam coğrafyasındaki ne de Çin, Hindistan veya Güney Amerika'daki uygarlıkların eğitim kurumları ile Orta Çağ Avrupa'sında ortaya çıkan üniversiteler, temelde karşılaştırılabilir değildir. Orta Çağ Avrupa'sında ortaya çıkan üniversiteler, modern bilime ilişkin alt yapıları, müfredatları, kuralları, ayrıcalıkları ve sıra dışı faaliyetleri ile diğerlerinden ayrılırlar (Grant, 1997).

Üniversitenin nasıl tanımlanması gerektiği ile ilgili yorum farklılıkları, üniversitenin tarihine ilişkin değerlendirmeleri de etkilemiştir. Üniversiteyi sadece belirli alanlarda sistematik bir eğitimin verildiği bir eğitim kurumu olarak

nitelendiren bakış açıları, üniversite tarihini insanlık tarihine kadar götürebilir. Kavramsal çerçevesi yukarıda çizilmiş bir üniversitenin tarihi ise ancak 11. yüzyıl sonlarından başlatılabilir. Bu iki uç bakış açısı arasında bulunan farklı bakış açıları da üniversite tarihini, tarihin farklı noktalarından başlatabilmektedir.

Üniversitelerin tarihi her nereden başlatılırsa başlatılsın, günümüzde dünya üniversitelerinin, en azından teorik anlamda, belirli düzeyde bir homojenliğe ulaşmıştır. Bir başka ifade ile, günümüzde tüm dünya üniversiteleri yaklaşık olarak aynı amaçlarla kurulmakta, aynı idealleri paylaşmaktadır. Her ne kadar uygulamada ciddi farklılıklar bulunsa da, bu farklılıklar üniversite fikrine ilişkin teorik değiştirme veya geliştirme düşüncesinden ziyade, daha çok, yetersizliklerden, ideolojik kamplaşmalardan, algılama eksikliklerinden vs. kaynaklanmaktadır. Üniversiteler arasında günümüzde yakalanmış olan homojenitenin kaynağı bir uzlaşmadan ziyade bir teslimiyettir. Batı üniversitelerinin gelmiş olduğu nokta, tüm dünya üzerinde etki oluşturmuş, değişik ülke ve toplumlarda eğitime ilişkin bir revizyon ihtiyacını gündeme getirmiştir. Neticede, batıdan model alınan üniversite dünya üzerinde hızla yaygınlaşmış ve günümüz konumuna ulaşmıştır. Bu sebeple, ulusların tarihinde, eğitim kurumlarının nasıl bir yer aldığına ilişkin bilgilerden ziyade, Batı üniversitelerinin kökleri ile ilgili bilgiler, mevcut üniversite mantığını anlamak açısından daha önemlidir. Neticede bu çalışmada, üniversite tarihini Orta Çağ Avrupa'sından başlatan bakış açısı baz alınmıştır.

2. İLK ÜNİVERSİTELER

Orta Çağ Avrupa'sında kurulan ilk üniversiteler Bologna, Paris ve Oxford Üniversiteleridir. Bu üniversitelerin ortaya çıkış tarihleri üzerinde net bilgiler olmamakla beraber, yaygın görüş Bologna Üniversitesi'nin ilk üniversite olduğunu ifade etmektedir. 1988'de 900. yılını kutlayan Bologna Üniversite'sinin kuruluş tarihi 1088 olarak kabul edilmiştir. Bologna Üniversitesi'nden sonra kurulan üniversite 1150'de Fransa'da Paris Üniversitesi'dir. Kısa bir süre sonra 1167'de İngiltere'deki Oxford Üniversitesi kurulmuştur. Bu üç üniversite özellikle finansman boyutuyla kategorize edilmektedir. Bologna Üniversitesi öğrenci loncası tarafından kurulmuş ve öğretmenlerin maaşlarını öğrencilerin karşıladığı bir üniversite olmuştur. Paris üniversitesi daha çok öğretmen loncası niteliğindedir ve öğretmen maaşları kilise tarafından karşılanmıştır. Devlet desteği ile kurulan Oxford Üniversitesi'nde ise öğretmen maaşları devlet tarafından karşılanmıştır (Wikipedia, 2006).

Özellikle Bologna Üniversitesi ve Paris Üniversitesi'nin örgütlenme biçimi önemli tecrübeler bırakmıştır. Öğrencilerin örgütledikleri Bologna Üniversite'sinde

öğretmenler kendilerini yoğun baskı altında hissetmişlerdir. Öğretmenlerin örgütlediği Paris Üniversitesi ise öğretmenlerin tatmin düzeyinin yüksek olduğu bir yerdir. Kilisenin desteklediği Paris zamanla teoloji çalışmalarının merkezi haline alırken, öğrencilerin yönlendirdiği Bologna ise kısa bir zaman içerisinde seküler bir tercihte bulunarak hukuk eğitiminin merkezi olmuştur (Wikipedia, 2006).

Bologna, Paris ve Oxford üniversiteleri, hemen arkalarından kurulan Montpellier, Padua, Orleans ve Cambridge Üniversiteleri ile beraber en eski yedi üniversite olarak bilinmektedir. Bu dönem kurulan üniversitelerde üniversitelerin karakteristik özellikleri haline alan uzmanlaşma oldukça belirgindir. Paris ve Oxford gibi büyük üniversitelerde yer alan tıp eğitimi dışında, uzmanlaşmalar büyük oranda, hukuk, teoloji ve felsefe alanlarında olmuştur. İtalya ve Güney Fransa'daki üniversiteler Roma hukuku ve tıp eğitimi ile ön plana çıkarken, Paris ve İngiltere üniversiteleri teoloji, kilise hukuku ve yedi edebi ve beşeri bilimin merkezi haline gelmiştir (Donnelly, 2002). 14. yüzyıl ortalarına kadar İtalya, İspanya, İngiltere ve Fransa'da yaygınlaşan üniversiteler, sonrasında Avrupa coğrafyasının geneline yayılmaya başlamış. 15. yüzyıl sonlarına kadar sayıları 63'ü bulmuştur. 14. ve 15. yüzyıllarda kurulan üniversitelerin hepsi, ya devlet başkanlıklarınca ya da yerel yönetimlerce kurulmuştur. Kurulumun ardından yayınlanan fermanlarla, bu üniversitelere belli bir düzeyde özerklik sağlanmış olmakla beraber devlet belli düzeyde müdahale hakkını saklı tutmuştur. Üniversitelere sağlanan özerklik ile dini otoritelerin ve yerel yönetimlerin müdahalelerinin engellenmesi hedeflenmiştir (Öztunalı, 2001).

13. yüzyıl ile beraber üniversite çevrelerine giren Fransisken ve Dominiken Tarikatları, üniversitelerin rotalarını önemli düzeyde etkilemiştir. Hıristiyan düşüncesinin sistemleştirilmesinde rol oynayan Dominiken tarikatı felsefeye yönelik çalışmalar yapmış, skolastik yöntemin yeniden yapılandırılmasında rol oynamış ve bunların neticesinde Rönesans'ın tohumlarını atmıştır. Fransiskenler ise bilime yönelmiş ve bilimsel düşüncenin gelişmesinde önemli düzeyde etkili olmuşlardır (Küken, 2001: 85-87, Doğan, 2003).

Her ne kadar Orta Çağ Avrupa'sı günümüz üniversitelerinin temellerini atmış olsa da, günümüz üniversite mantığını tam olarak yansıtmamaktadır. Orta Çağ üniversitelerinin temel misyonunun ancak *eğitim* olduğu söylenebilir. Genel olarak Yunan ve İslam bilgi mirası toparlanmaya çalışılmış ve bunların eğitiminin verilmesi temel hedef olmuştur. Özellikle teoloji ve felsefe gibi geniş açılımların yapılabileceği alanlarda bile, öğretim üyeleri öğrencilere bildiklerini aktarmış, öğrenciler de sorular karşısında öğrendiklerini aynen tekrar etmiştir. Bu alanlarda yapılan tartışmalar genellikle geçmişten gelenleri tekrarlamayı ve güzel konuşma alışkanlığı kazandırmayı hedeflemiştir (Rukancı ve Anameriç, 2004).

3. RÖNESANS DÖNEMİ

Orta Çağ Avrupa'sında üniversiteler kendi kendilerini yöneten ve mevcut hukuk sisteminin dışında kurumlar olarak gündeme gelmiştir. Aslında tarihsel olarak örgütlenme biçimine bakıldığında üniversitenin zanaatkar merkezli bir Orta Çağ ekonomik ve toplumsal yapılanmasına benzediği ve bu yapının günümüzde de varlığını sürdürdüğü söylenebilir (Harvie, 2000). Orta Çağ üniversitelerinin özerkliği, Orta Çağ'ın son dönemlerinde, gerek dönemin koşullarının gerekse de üniversitenin ihtiyaçlarının bir sonucu olarak değerini kaybetmiştir. Bu durum üniversitelerde statükocu bir anlayışın gelişmesine ve alternatif kurumların doğmasına neden olmuştur. 18. yüzyılın sonlarına doğru üniversitelerin durumunun hiç de parlak olmadığı söylenebilir olsa da, bu sürecin üniversitelerin gelişimine hiçbir katkıda bulunmadığını söylemek de doğru olmayacaktır.

Bu dönemin üniversitelere getirdiği temel olumlulukların başında, bilimsel gelişime ve araştırmaya önem vermenin tohumlarının - zorunlu olarak da olsa - atılmış olması gelir. Bir başka kazanım ise üniversitelerde, disiplinlerin artması ile beraber uzmanlaşmanın gündeme gelmesidir. Şiir, etik, tarih, coğrafya, kimya, jeoloji, meteoroloji, doğa tarihi, iktisat, botanik, fizik gibi konular bu dönemde eklenmiş, bu durum uzmanlaşmanın ortaya çıkmasını sağlamıştır (Burke, 2000: 99-103). Yine bu dönemde üniversite sayısı hızla artmış, Avrupa'da 190'a ulaşmış, hatta Avrupa dışına taşmış ve Amerika'da 50'ye yakın üniversite kurulmuştur. Fakat bu dönemdeki nicelik artışı, nitelik artışını da beraberinde getirmemiştir.

Orta Çağ toplumunun politik bölünmüşlüğüne ters bir biçimde, üniversiteler, kozmopolit ve ulus üstü kurumlar olarak gelişmiştir. Öğrencilerin bir kurumdan diğerine rahatlıkla geçiş yapabileceği şekilde bir örgütlenme söz konusu olmuştur. Orta Çağ sonlarında ise dönemin getirdiği politik ve dini değişimler, üniversiteleri yerel güçlere daha bağımlı bir hale getirmiştir. 1500'lü yıllardan sonra açılan üniversitelerin önemli bir kısmı, Katolikler ile Protestanlar arasındaki rekabetin ürünü olarak nitelendirilebilir. Katolikler 1800'lü yıllara kadar 95 üniversite kurmuşlar, Protestanlar ise 42 üniversite kurmuşlardır. Bu mezhepler üniversiteleri, mezhep yaygınlaştırma faaliyetlerinde önemli bir araç olarak görmüşlerdir. Özellikle Protestanlık üniversitenin Kuzey Avrupa'ya yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır (Öztunalı, 2001). Bu bölgelerde yaşayan insanların hala daha Protestanlığı benimsemiş olması, üniversitenin toplum üzerindeki etkilerini anlamak açısından önemlidir. Benzer durum Katolik üniversitelerin bulunduğu bölgeler için de geçerlidir.

Üniversiteleri yerel güçlere bağımlı hale getiren faktörler dini ve politik kaygılarla sınırlı kalmamıştır. Belki de bunlardan daha önemli olanı, üniversitelerin artan mali ihtiyaçları olmuştur. Üniversitelerin Orta Çağ son dönemlerindeki gelişimini anlamak için, mali konular ile ilgili bazı hatırlatmalar gereklidir. Bağımsız Orta Çağ üniversiteleri heterojen örgüt yapıları ile karakterize edilmesine rağmen, mali yapıları itibarı ile benzer özelliklere sahip olmuştur. Üniversite gelirleri dahili ve harici kaynaklar olmak üzere iki boyutta incelenebilir (Geuna,

1996). Dahili gelirler: a) Kayıt ve mezuniyet ücretleri; b) muafiyetler; c) para toplama, örneğin öğrencilerden yılda bir veya iki kere para toplama; d) disiplin cezalarıdır. Harici gelirler ise; a) dini yardımlar; b) Kilise, kral, dük veya yerel yönetimlerden gelen maaşlar; c) hediye ve miraslar; d) üniversitenin sürekliliği için yapılan bağışlardır. Erken dönemlerde üniversite harcamaları mütevazı denilebilecek bir düzeyde olmakla beraber, sonraları, üniversitenin gelişmesi ve yatırımların (evler, binalar, kütüphane vs.) artması ile beraber masraflar hızla yükselmiştir. Harcamalar: a) Öğretmen maaşları; b) yönetim maliyetleri; c) memur maaşları; d) davalar; e) akademik ve dini törenler; f) evlerin, binaların ve kütüphanenin kazanım ve onarımı olarak sıralanabilir.

İşte bu artan mali ihtiyaçlar, Orta Çağ sonlarında meydana gelen politik ve dini değişimler ile beraber üniversitelerin harici güçlere olan bağımlılığını artırmış ve ulus üstü yapısına darbe vurmuştur. Yerel güçlere daha bağımlı hale gelen üniversiteler daha yerel bir karaktere bürünmeye başlamıştır. Öğrenci örgütleri önemini kaybetmeye başlamış, üniversite içindeki gücü rektör, senato, dekan, fakülte kurulu temsil etmeye başlamıştır (Geuna, 1996).

Bu değişimin ilk semptomları müfredat tutuculuğu olmuştur. Bu tutuculuk 15. yüzyıl sonlarında ve 16. yüzyılda, üniversitenin alternatifi olarak görülen yeni kurumların gelişmesine neden olmuştur. Üniversitelere alternatif olarak gelişen bu kurumlar, bilginin gelişmesinde merkezi bir rol üstlenmiştir. Ayrıca, mühendislik, askeriye, devlet idaresi gibi alanlarda, mesleki eğitim veren üniversite dışı kurumlar ortaya çıkmış, üniversite diploması ile meslek ehliyetleri ayırmış, mesleki kuruluşların etkisi artmıştır. Bu durum değişime direnç gösteren üniversitelerin değerini düşürmüştür. 18. yüzyıl sonuna doğru üniversite sayıları artmış olmakla beraber, mesleğe yönelik eğitimin üniversite dışında gelişmesi, öğrenci sayısında büyük düşüşler yaşatmıştır. İskoçya, Hollanda ve bazı Alman üniversiteleri dışında, bütün üniversiteler içe kapanık kurumlar haline gelmiş, Fransa'da ise Le Chapelier kanunu ile bütün üniversiteler kapatılmıştır. 18. yüzyıl sonu itibarı ile üniversiteler tam bir kriz içine girmişlerdir (Öztunalı, 2001).

Rönesans döneminde üniversitenin misyonu ile ilgili atılan en büyük tohum *ulusallaşmadır*. Üniversitelerin ulus devletin yönetimine hizmet eden, ulusal kültür ve değerlerin oluşumuna katkıda bulunan kurumlar olarak görülmesinin (Scott, 2004) temelleri bu dönemlere dayanır. Avrupa ve Latin Amerika'daki modern üniversite anlamındaki ilk üniversitelerde ulusallaşma belirgindir. Özellikle Fransa, İngiltere, İspanya ve Latin Amerika, devlete daha verimli hizmet etmeleri için, üniversiteleri ulusallaştırmıştır (Scott, 2006; Domonkos, 1977). Burada, üniversitenin ulusallaşma misyonunun en belirgin görüldüğü ve literatüre Fransız Modeli olarak girmiş Grandes Ecoles'lerin açıklanması, günümüz üniversitelerinin temel misyonlarından birisinin köklerini anlamak açısından önemlidir.

4. GRANDES ECOLES

Fransız Devrimi'ne kadar, her ne kadar mezhepsel ayrılıklar olsa da, üniversiteler birbirlerine benzer biçimde örgütlenmişler ve dört ya da beş fakültede aşağı yukarı aynı branşlarda eğitim vermişlerdir (Rüegg, 2004: 4). 19. yüzyıl Fransa'sında Grandes Ecoles isimli, yüksek öğretimi ifade eden, yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. Bu yapılanmanın temel hedefi, Fransa ulusunun gelişimi adına, gerekli nitelikli elemanların bu kurumlardan temin edilmesidir. Mühendisten filozofa, veterinerden bürokrata kadar ulusun her kademesinde ihtiyaç olan tüm nitelikli elemanların, belirli bir müfredat dahilinde yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Grandes Ecoles'lerin en çarpıcı özelliği, araştırma faaliyetlerinin merkezi unsur olmamasıdır. Temel hedef belirli alanlarda nitelikli elemanın yetiştirilmesidir.

Napolyon'un müdahalesi ile oluşturulan bu yeni üniversite yapılanmasında, özerklik yerine tam bir hiyerarşi söz konusudur. Grandes Ecoles'ler ulusal ihtiyaçlar doğrultusunda nitelikli eleman yetiştiren kurumlar olarak kurgulanmıştır. Ulusal değerlerin en üst değer olarak belirlendiği, üniversitelerin de bu değerlere hizmet etmesi gerektiği düşüncesi ile üniversiteler, milli eğitim sisteminin bir parçası haline getirilmiştir. Napolyon'un stratejik kurumları kontrolü altına almak istemesi sonucu, üniversitelerde "resmi eğitim" mantığı geliştirilmiştir (Shinn, 1992). Sertliğe bağlı, disiplinli, katı organize olmuş, despotizm tarafından kontrol edilen bir yapıya sahip olarak kurgulanmış üniversitelere, merkezi sistem ile, müfredat, derecelerin verilmesi, görüşlerin resmi doktrinlere uygunluğu, kişisel alışkanlıklar dahil bir çok konuda en ince ayrıntılara kadar müdahale edilmiştir. Üniversiteler, bürokrasinin içerisine bağlanmış ve üniversite meselesi, ulusal eğitim politikasının bir parçası olarak görülmeye başlamıştır. Üniversite, imparatorluğun tamamında eğitim ve öğretimden sorumlu hale gelmiştir. 1828 yılına kadar Grand Maitre (Büyük Hoca), sonrasında ise Milli Eğitim Bakanı, üniversitelerin bağlı olduğu kişi olarak imparator tarafından belirlenmiştir (Rüegg, 2004: 4-7). Her bir eğitim biriminin başına, Milli Eğitim Bakanı tarafından bir "akademi rektörü" atanmıştır (Öztunalı, 2001).

Fransız modelini tamamen Napolyon'un eseri gibi sunmak doğru değildir. Fransız modelindeki merkezi devlet kontrolü, fakültelerin izolasyonu, mümtaz üniversitelerin açılması gibi özellikler, aydınlanma çağında zaten belirgin olan özelliklerdir (Rüegg, 2004: 5).

Her Grandes Ecoles bir alanda uzmanlaşmıştır; mühendislik, yönetim, sanat, askeriye gibi... Bu okullarda öğrenim görebilmek için hazırlık eğitimi alma zorunluluğu getirilmiştir. Okulların hazırlık döneminde ortak bir müfredat uygulanmış, hazırlık kurslarının ardından elde edilen unvan ile girilebilen deneme sınavlarında başarılı olanlar Grandes Ecoles'lere girmeye hak kazanabilmişlerdir (Lupo, 1999).

5. XIX. YÜZYILIN ÜNİVERSİTELERE KAZANDIRDIKLARI

1800'lü yıllarda farklı bölgelerdeki üniversiteler, farklı yönelimler içinde bulunmuş veya farklı yönelimlere sürüklenmiş olsalar da, bu farklı yönelimlere rağmen "modern üniversite" anlayışı 19. yüzyılda şekillenmeye başlamıştır. Genel olarak 19. yüzyılda olgunlaşan modern üniversitenin temel elemanları (Oosterlinck ve Lueven, 2006):

- Akademik araştırmanın üniversitenin temel faaliyetleri arasında görülmesi; *bilginin üretilmesi*,
- Basit bir düzeyde bilgi aktarımından ziyade, düşünce ve tutumun formasyonu, değer aktarımını, yeteneklerin geliştirilmesini hedefleyerek, klasik yaklaşımları da modernize ederek, araştırma faaliyetleri sonucu üretilen bilginin üniversite öğrencilerine aktarılması; *bilginin yayılması*,
- Üniversitede üretilen bilginin, ekonomik dünyanın da içinde olduğu topluma sunulması; *bilginin topluma sunulmasıdır*.

17. yüzyıl sonrasında üniversite, ruhban sınıfının hakimiyetinden çıkmıştır. Fakat bu sefer de soylu ve zengin ailelerin çocuklarının dahil olabildiği kurumlar haline gelmiştir. 19. yüzyıl, üniversitenin topluma açılması bağlamında son derece önemli bir adımın atıldığı dönemdir (Öztunalı, 2001). Üniversite kapılarını yeteneği olan herkese açmaya başlamıştır. Bu konuda geç kalan Oxford ve Cambridge gibi üniversitelerin, 19. yüzyıl sonundaki bilimsel patlamada kısır kalmış olmaları manidardır. İngiltere'de pragmatizmin öncülerinden Jeremy Bentham'ın öncülüğünde, University College London 19. yüzyılın ikinci çeyreğinde kapılarını her kesime açmıştır (Reed, 2004). 19. yüzyılda atılan bu tür adımlar günümüz modern üniversite modelinin şekillenmesinde son derece önemli olmuştur.

Modern üniversitenin yükselişi genellikle, Almanya'da Wilhelm von Humbolt'un gerçekleştirmiş olduğu üniversite reformuyla ve Alman idealizmine bağlı başka unsurlarla ilişkilendirilir. Almanya'nın öncülük ettiği üniversite modeli Amerika ve Japonya gibi bazı ülkelerde modern üniversitenin gelişmesinde temel teşkil etmiştir (Reed, 2004). Her ne kadar üniversite düşüncesi zaman içerisinde çeşitli revizyonlara uğramış olsa da, 19. yüzyıl başlarında tohumları atılan Almanya modeli modern üniversitenin köklerinde önemli bir yer teşkil eder. Sadece araştırma faaliyetlerini üniversitenin temel misyonları arasında almış olması bile, üniversiteler adına başlı başına devrim niteliğinde bir gelişmedir.

Humboldt'un üniversite konsepti Alman idealizminin felsefi esasları üzerine temellenmiş farklı unsurları bütünleştirir. Bunlardan ilki, bilim ile eğitim fikridir. Bunun anlamı, tasarlanmış bir amaca sahip olmadan ve bölümlere ayırtmadan üniversitenin ürettiği bilginin başlı başına eğitimsel bir değer ifade etmesidir. Diğer unsurlar ise, eğitim ve araştırma için özgürlük, bilimin teklifi ve araştırma gerekliliğine bağlılıktır. Humbolt'a göre bilginin korunması ve iletilmesi kadar, üretilmesi de üniversitenin yükümlülüğündedir (Hartwig, 2006).

Üniversite ile araştırma arasında güçlü bir ilişki olduğu düşüncesi, Humboldt'un reformunun en temel karakteristiğidir. Burada önemli olan nokta Humboldt için araştırmanın çağrıştırdığı anlamdır. Humboldt, doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında önemli bir ayrım olmadığını, bilimin teklifiğini savunmuştur. Ayrıca yapılan araştırmalar sonucu üretilenler, eğitimden ayrı tutulmamış, tersine araştırma ile eğitim arasında direk bir bağ kurulmuş, aynı paranın iki ayrı yüzü olarak görülmüştür (Reed, 2004). Bu modele göre, görevi bilgiyi üretmek olan üniversite bilgiye bilimsel olarak yaklaşmalı, öğrenciler kendi müfredatlarını seçme konusunda ve bütün profesörler de üniversite yönetiminin açıklamalarına ve klasik yazarların söylediklerine bağlı kalmadan kendi alanlarını seçmek konusunda özgür bırakılmalıdır. “Kürsü Profesörlüğü” 19. yüzyıl Almanya'sının bir ürünüdür. Humboldt'un bu çıkışı, araştırmanın ve akademik özgürlüğün önünün açılmasında önemli bir çıkış olmuştur (Oosterlinck ve Lueven, 2006). Humboldt'a göre, üniversitenin sahibi devlet değil millettir. Devletin görevi, öğretim üyelerini atamak ve öğretim üyelerinin özgürlüğünü teminat altına almaktır (Öztunalı, 2001).

Üniversite eğitimi, üniversite öncesi eğitimden ayıran Humboldt, üniversiteyi öğretmenin merkezi bir unsur olmadığı, öğrencinin eğitim programına katıksız bir biçimde bağlı bir kişi olarak görülmediği bir kurum olarak kurgulamıştır. Öğrenci kendi araştırmasını üstlenen kişiyken, profesör de onu yönlendiren ve destekleyen kişidir (Hohendorf, 1993). Bu düşünceyle, profesörler ile yapılacak çalışmalar, yeni bilginin keşfinde, öğrenciye bir rol imkanı tanyacaktır (Grafton, 1981).

Müfredat konusunda özgür bırakılan öğrencilere, bazı zorunlu dersler de verilmiştir. Bu dersler özellikle kamu personeli olabilmek için yapılan sınavlarda öğrencilerin belirli düzeyde başarı sağlayabilmeleri için verilen derslerdir. Bununla beraber Alman idealistleri, üniversite eğitiminin temel amacının devlete hizmet edecek memurlar yetiştirmek değil, “özneler” yetiştirmek olduğu üzerinde hemfikirdir. Alman idealistlerince, devlet yararına hizmet edecek kişilerin yetiştirilmesinin de üniversitenin sorumlulukları arasında olduğu ifade edilmekle beraber, bunun dolaylı bir tarzda yapılması daha uygun görülmüştür (Reed, 2004).

6. AMERİKAN ÜNİVERSİTELERİNİN YÜKSELİŞİ

Amerikan üniversiteleri, 17. ve 18. yüzyıllarda İngiliz üniversitelerinden, 19. yüzyılda da Alman üniversitelerinden etkilenecek örgütlenmiş olsa da, ülkenin kendine has bazı özelliklerinin etkisiyle, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren üniversite anlayışına önemli katkılarda bulunmuştur. Amerikan üniversitelerinde şekillenen bu anlayış ancak 20. yüzyılda etkilerini göstermeye başlamıştır. 19. yüzyıl sonlarına doğru Amerika'nın farklı yapısal ihtiyaçlarının ve toplumsal durumunun etkisiyle, Alman modelinin Amerikan üniversitelerine uyarlanması, bazı yeniliklerin tohumlarının atılmasını da beraberinde getirmiştir. 20. yüzyılda olgunlaşan Amerikan modelinin önemli yönleri hemen hemen tüm dünyaya ihraç

edilmiş (Jones, 1992), 20. yüzyıl üniversite anlayışına önemli etkilerde bulunmuştur.

Amerikan üniversitelerini İngiliz ve Alman üniversitelerinden farklılaştıran Amerika'ya özgü unsurlar bu çalışmanın ilgi alanına girmemekle beraber, bu unsurlardan ikisi özellikle vurgulanmalıdır. Bunlar (Öztunalı, 2001);

- Amerika'daki öğretim üyeleri, Avrupa'da olduğu gibi, tarihten gelen güçlü bir lonca geleneğine sahip olmamıştır.
- Avrupa'da bazı ülkelerdeki meslek standartlarını belirleyen güçlü bir devlet geleneği ve bazı ülkelerdeki lonca niteliğindeki güçlü meslek kuruluşları gibi yapılar Amerika'da mevcut olmamıştır.

Bu sebepler Amerikan üniversitelerini bir takım tutuculuktan uzak tutmuştur. Üniversitenin yüzü topluma ve pazara açılmış, üniversite gelen talepler doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır. Alman üniversitelerinin katıksız bilim için bilim anlayışına ve İngiliz üniversitelerinin elitist eğitim anlayışına karşın, Amerikan üniversitelerindeki 19. yüzyıl reformları topluma yönelik sorumluluk üzerine temellenmiştir (Brubacher ve Rudy, 1976: 404-405).

Alman üniversitelerinden esinlenerek şekillenen 19. yüzyıl Amerikan üniversitelerinde özellikle 1876 yılında kurulan Johns Hopkins Üniversitesi dikkat çekicidir. Tamamen seküler bir tarzda örgütlenen Johns Hopkins Üniversitesi, Hıristiyan tarikatlarca "Allahsız" olarak nitelendirilmiş ve tehlikeli görülmüştür (Gamage ve Mininberg, 2003). Üniversitenin niteliksel üstünlüğü, Hıristiyan tarikatların oluşturduğu üniversiteleri endişelendirmiş olsa da verilen tepkiler Johns Hopkins üniversitesinin gelişimini engellememiştir. Johns Hopkins Üniversitesi, Kuzey Amerika üniversite modelinin oluşumunda önemli bir çıkış niteliğinde olmuş, etkisi kısa zamanda hissedilmiştir.

Akademik örgütlenmelerinde rota değiştiren Amerikan Üniversitelerinde, Alman Üniversitelerindeki "kürsü profesörlüğü" anlayışı zamanla yerini bir meslek diploması veren "bölüm" anlayışına bırakmıştır (Öztunalı, 2001). Belirli bir alanda, katı bir müfredat olmadan, öğrencilerin yetişmesine imkan veren bir örgütlenmeye gidilmiş, farklı branşlarda detaylı bir çalışmanın imkanı sunulmuştur (Wassong, 2004: 72). Geniş bilginin verildiği ve birden fazla öğretim üyesinin bu alan adı altında örgütlendiği "bölüm" anlayışı Amerikan üniversitelerinde şekillenmiştir. Organize laboratuvar araştırmalarının her türünü ilk defa Amerikan Üniversiteleri yönetmiştir. 1870 ve 1880'lerde organize araştırmaları ortaya koymaya başladıktan sonra lisans ve yüksek lisans eğitimleri ayrıştırılmıştır. Yüksek lisansın eğitilmiş araştırmacıları, uygulamalı araştırmalar dahil her tür araştırmaya yönlendirilmiştir (Ben-David, 1977).

Önceleri üniversitenin ancak ayrıcalıklı kesimlerin yararlanabildikleri bir kurum olduğu anlayışı hakim iken, 19. yüzyıl Amerika'sında Başkan Jefferson'un girişimleri ile, üniversitenin yeteneği olan herkesin faydalanabileceği bir kurum olduğu anlayışı oturtulmaya çalışılmıştır. Refah düzeyine ve köklü aile yapısına dayalı "suni aristokratik" yapının yerine, üniversite eğitimi ile sağlanacak ve

entelektüel anlamda elit olacak “doğal aristokratik” yapının daha anlamlı olacağı düşünülmüş ve bu çerçevede üniversiteye girişte, ekonomik düzeye bakılmaktan ziyade, niteliğe önem verilmiştir. Üniversitenin yetiştireceği entelektüel elitler, Amerika’yı ulusal ve uluslar arası düzeyde 20. yüzyıla hazırlayacak kesim olarak düşünülmüştür. Bunun için geliştirilen burs sistemi ile ihtiyaçları karşılandığı takdirde üniversitede okuyabilecek düzeyde olan nitelikli öğrencilere destek olunmuştur. İngiltere’deki gibi, üniversite giriş sınavlarında sorulan sorulara ilişkin bilgilerin ancak elit ailelerin çocuklarının gidebildiği bazı okullarda verilmesi anlayışına da ters olarak, Amerika’daki üniversite öncesi eğitimde, hem çalışmak isteyenler için iş yapmaya yönelik hem de üniversite giriş sınavlarına yönelik bilgiler birlikte verilmiştir (Wassong, 2004: 77-78).

Sonraları Jefferson modeli olarak da bilinen “doğal aristokratik” yapı da tartışma yaratmış, yeteneğe bağlı da olsa aristokratik yapı eleştirilmiş, eşitlik üzerine vurgu yapılarak, üniversitenin kapıları “bireye” (herkese) açılmıştır (Brubacher ve Rudy, 1976: 300). 19. yüzyılın ikinci yarısında ABD Başkanı Jackson’ın girişimleri ile bireye hizmet anlamıyla, *demokratikleşme* misyonu üniversitenin misyonları arasında tam anlamıyla yerini bulmuştur (Schlesinger, 1953: 505-523). Günümüzde kullanılan “eğitimde fırsat eşitliği”, “çeşitlilik”, “açık erişim” kavramları aynı hedefi ifade etmektedir (Scott, 2006). Köklerini 19. yüzyıl Amerika’sında bulan ve bireyi merkeze alan üniversitenin demokratikleşmesi ile ilgili Veysey (1965: 62-66) altı belirgin anlamdan bahsetmiştir. Bunlar;

1. Çalışma alanları arasında eşit statü vardır.
2. Öğrencilere eşit muamele yapılır.
3. Üniversiteye girişte eşitlik sağlanır.
4. Üniversite, Amerikan toplumunda başarı için mücadele vermeden önce, genç insanların değerli yetenekler kazandığı yer olarak düşünülür.
5. Üniversite, tarımsal yeteneklerden yurttaşlık ile ilgili meselelere kadar toplumun eğitilmesi için gerekli bilginin topluma iletildiği yerdir.
6. 1890’lardan sonra üniversite reformcuları üniversiteyi, sıradan insanların arzularına hizmet eden kurum olarak düşünmüşlerdir.

Demokratikleşmenin bir sonucu olan kitle eğitimi ile beraber üniversite daha toplumla iç içe bir kurum haline gelmiştir. Elitist üniversite anlayışında üniversite, toplum ile arasında belirli bir mesafeyi korumuştur. Her ne kadar üniversite bürokrasiye ve endüstriye eleman yetiştirse de, elit üniversitenin bürokrasi ve endüstri ile ilişkisi, kitle eğitiminde olduğu kadar direkt ve hassas olmamıştır. Bu duruşu üniversiteye, kendi değer sistemini oluşturma imkanı tanımıştır (Scott, 2004). Kitle eğitim anlayışının şekillenmesi büyük oranda üniversitenin topluma daha açık bir kurum olarak algılanmasının bir sonucudur. Üniversitede gerçekleştirilen reformlarda merkezi unsur, değişen çevresel koşullara tepki vererek kişileri, hayatın getirdiği yeni koşullara hazırlamak olarak düşünülmüştür (Spencer, 1898: 31). Bu perspektif ile üniversite – çevre ilişkisi

üniversitenin başarması gereken hedefleri arasında yer almaya başlamıştır. Bu anlayışın en önemli doğurgularından olan ve üniversite için yepyeni bir misyon olan *kamu hizmeti* anlayışı da yine Amerikan Üniversitelerinde şekillenmiştir. Geniş bir tanımlama ile, üniversitelerin sunduğu kamu hizmeti, kullanışlı bilgi ve akademik araştırmaları tüm vatandaşlar için hazır hale getirmek anlamına gelir (Brubacher ve Rudy, 1976: 62-64, 317, 404-405). Bir kısım kamu hizmeti tanımlamaları, lisans düzeyinde verilen yurttaşlık eğitimini, demokratik eğitim misyonunu ve çok kültürlü eğitim misyonunu da kapsar. Üniversiteler için kamu hizmeti anlayışı demokratikleşmenin doğal bir sonucudur (Scott, 2006).

İlk olarak Amerikan üniversiteleri, eğitim, araştırma ve kamu hizmeti ideallerini birleştirmiştir. Alman üniversitelerinden ödünç alınan araştırma misyonu, Amerika'nın fazlasıyla pratiğe yönelik kültürü ile kombine edilmiştir (Veysey, 1965: 440-444). Birçok Amerikalı, kurulan büyük araştırma üniversitelerinin, modern bir endüstriyel toplumun inşası için gerekli olan teknik uzmanlıkların geliştirilmesini ve temel bilgilerin geliştirilmesini sağlayacağına inanmıştır (Brubacher ve Rudy, 1976: 177). Amerikan üniversitelerinde kamu hizmeti anlayışı, yerel ve ulusal anlamda tüm paydaşları içine almaktadır. Dünya üniversitelerinin çoğunda zamanla bu anlayış yerleşmiş ve dışarıya dönük faaliyetlerin yerel ve bölgesel düzeyde toplumu geliştirdiği keşfedilmiştir (Purser, 2000).

Kamu hizmeti veya bir başka ifade ile ulus devletin halkına hizmet, eğitim ve araştırma misyonlarını birbirlerine kenetleyen bir misyondur. Üniversiteler kurum olarak, dışa dönük aktiviteler ile, ileri düzeyde bilgiyi halka iletme çabası göstermektedir. Uygulamalı araştırmalar, kampus dışı eğitimler, köy ve kent toplulukları ile yapılan görüşmeler ve analizler, hizmet ederek öğrenme, klinik açma, eğitim kurumları ile beraber çalışma, devlet memurlarına öğüt verme, yöneticileri eğitime, televizyon veya bilgisayarlar için program hazırlama, konferanslar düzenleme gibi faaliyetler kamu hizmetlerine örnek olarak verilebilir (Lagemann, 1991; Scott, 2006).

II. Dünya Savaşından sonra ise üniversiteler devlete ve endüstriye daha fazla doğrudan hizmet etmeye başlamıştır (Brubacher ve Rudy, 1976: 305). Bu dönemden sonra araştırma üniversitelerine devlet desteği artmış, üniversiteler daha büyük, daha kompleks ve sayıca daha fazla olmaya başlamıştır. Soğuk savaş dönemi olarak nitelendirilen bu dönemde üniversiteler özellikle savunma, sağlık, enerji geliştirme, uzay programları ve ekonomik büyüme gibi ulus için temel konularda araştırmalara eğilmişlerdir. Netice itibari ile soğuk savaş dönemi, ulus devlete ve kamuya hizmet tam anlamıyla üniversitelerinin misyonları arasında yerini sabitlemiştir (Geiger, 1993: 332-337). Her ne kadar bir üniversitenin kamu hizmetinden kastının ne olması gerektiği ve bunu ne tür faaliyetler ile ortaya çıkarabileceği üzerine tartışmalar sürse de, kamu hizmeti anlayışı temel olarak günümüz üniversitelerinin misyonları arasında yerini almıştır (Domonkos, 1977).

Günümüze gelirken küresel bir dönemin yaşandığı postkapitalist toplumda bilgi, temel kaynak haline gelmiştir. “Bilgi Çağı”, “Bilgi Toplumu” gibi kavramlar, bu yeni uygarlık anlayışını ifade etmek için kullanılır (Drucker, 1994: 16-19, 33-72; Kerr, 2001: 7). Üniversiteler, yeni bilgiyi ürettiği ve ilettiği için, hızla küreselleşen ve postmodern hale bürünen bir çevrede temel eksenlerdeki kurumlardır (Bell, 1973: 245-246). Bu döneme kadar ulus devletin, yönetimine, halkına, bireyine hizmetle sorumlu tutulan üniversiteler, yeni dönemle beraber ulus üstü bir yapı arz etmeye başlamışlardır. Örneğin Avrupa Birliği gibi bir birliktelikte bulunan bir üniversitenin hizmeti sadece kendi ulusu ile sınırlı kalmamaktadır. Bir nevi ulus devletler birlikteliğine hizmet anlayışı olgunlaşmaktadır. Üniversiteler daha küresel bir ağ içerisinde daha esnek kurumlar haline gelmektedir (Scott, 2006). Bu durum üniversitelere yepyeni bir misyon kazandırmaktadır. Ulusun bağlı olduğu birliğe hizmet veya tüm dünyaya hizmet olarak tanımlanabilecek bu yeni misyon zamanla tüm dünya üniversitelerince benimseneceği ile ilgili çok ciddi sinyaller bulunmaktadır. Örneğin “küresel ısınma felaketi” gibi bir konu, ulusal bazda alınacak tedbirlerle çözülebilecek gibi görünmemektedir. Bu felaket tüm dünyayı ilgilendirmektedir. Bunun için atılacak somut adımlarda üniversitelere de ciddi roller düşmektedir. Böylesine bir çaba üniversitenin mevcut misyonları ile açıklanamaz. Uluslar birliğine hizmet veya tüm dünyaya hizmet olarak adlandırılabilir bu misyon zamanla yaygınlaşacaktır. Fakat günümüzde bu misyonun tam olarak yaygınlaşmamış olmasından dolayı, dünya üniversitelerinin üzerinde hemfikir olduğu ortak misyonlar arasında ele alınması doğru görünmemektedir.

7. SONUÇ

Dünya üniversite tarihine misyon perspektifi ile bakılacak olursa, Orta Çağ Avrupa’sından günümüze kadar üniversitelere ilişkin tartışmalar ve kazanımlar, bugünün üniversitelerinde üst üste konmuş vaziyettedir. Dönemsel olarak geçmişten günümüze üniversitenin misyonundaki kazanımlar şu şekilde özetlenebilir (Scott, 2006): Ortaçağ üniversitelerinin karakteristik özelliği *eğitim* misyonudur. 16. yüzyıl sonrası Avrupa ve Latin Amerika ülkelerinin ilk modern üniversitelerinde *ulusallaşma* (ulus devletin yönetimine hizmet) misyonu göze çarpar. 19. yüzyıl Amerikan üniversitelerinde ise *demokratikleşme* (ulus devletin bireyine hizmet) misyonu belirginleşmiştir. Yine aynı dönemlerde Alman (Humboldtian) üniversiteleri *araştırma* misyonuna ön ayak olmuşlardır. Amerika’nın dünya gücü olmaya başladığı son yüzyılın ikinci çeyreğinde, Amerikan üniversiteleri *kamu hizmeti* (ulus devletin halkına hizmet) misyonunu benimsemiştir.

20. yüzyıl, üniversitelerin geçmişten miras kalan kazanımlarını üst üste koydukları ve belirli düzeyde bir homojenliğe ulaştıkları yüzyıldır. Aralarında, örgütlenme, nitelik vs. farklılıklar olsa da 20. yüzyıl üniversiteleri, temelde beş temel misyonu taşır hale gelmiştir. Bunlar *eğitim*, *araştırma*, *ulusallaşma*, *demokratikleşme* ve *kamu hizmetidir*. Ulus devletler birlikteliğine veya tüm

dünyaya hizmet gibi bir misyonsa yakın zamanda üniversitelerin paylaşılan misyonları arasında yerini alacak gibi gözükmektedir.

KAYNAKÇA

- BELL, D., **The Coming of Post-industrial Society: A Venture in Social Forecasting**, Basic Books, New York, USA, 1973.
- BEN-DAVID, J., "Research 1 History, Purpose, and Organization of Academic Research", **The International Encyclopedia of Higher Education** içinde, A. S. KNOWLES (der.), Cilt 8, s.3585-3590, Jossey-Bass, San Francisco, USA, 1977.
- BRUBACHER, J. S. ve W. RUDY, **Higher Education in Transition: A History of American Colleges and Universities**, 4. Baskı, New Brunswick, N.J., USA, 1976.
- BURKE, P., **Bilginin Toplumsal Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.
- DOĞAN, S., "Ortaçağ Manastır Sistemi: Doğu ve Batı Manastırları", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 20, Sayı 2, s. 73-89, 2003.
- DOMONKOS, L. S., "History of Higher Education", **The International Encyclopedia of Higher Education** içinde, A. S. KNOWLES (der.), Cilt 5, s.2017-2040, Jossey-Bass, San Francisco, USA, 1977.
- DONELLY, M., "Medieval University", **Christian History**, Cilt 21, Sayı 1, s. 19-22, 2002.
- DRUCKER, P. F., **Kapitalist Ötesi Toplum**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994.
- GAMAGE, D. T. ve E. MININBERG, "The Australian and American Higher Education: Key Issues of the First Decade of the 21th Century", **Higher Education**, Cilt 45, Sayı 2, s. 183-202, 2003.
- GEIGER, R. L., **Research and Relevant Knowledge: American Research Universities Since World War II.**, Elektronik Kitap (Ebrary), Oxford University Press, New York, USA, 1993.
- GEUNA, A., **European Universities: An Interpretive History**, Rapor, MERIT, University of Limburg, Maastricht, NL, 1996.
- GRAFTON, A., "Wilhelm von Humboldt", **American Scholar**, Cilt 50, Sayı 3, s. 377-388, 1981.
- GRANT, E., "When Did Modern Science Begin?", **American Scholar**, Cilt 66, Sayı 1, s. 105-114, 1997.
- HARTWIG, L. "The integration of teaching and research in contemporary German universities" **Bavarian State Institute for Higher Education Research and Planning**, Germany, 2004,
<<http://www.solent.ac.uk/rtconference/default.asp?levelid=11722>>,
(19.10.2006).

- HARVIE, D., "Alienation, Class and Enclosure in UK Universities", **Capital and Class**, Sayı 71, s. 103-132, 2000.
- HOHENDORF, G., "Wilhelm von Humboldt", **Prospects: The Quarterly Review of Comparative Education**, Cilt 23, Sayı 3-4, s. 613-623, 1993.
- JONES, D. R., "National Models of Higher Education: International Transfer", **Encyclopedia of Higher Education**, 1. Cilt içinde, B. R. CLARK ve G. R. NEAVE (der.), Pergamon, Oxford, UK, s.956-969, 1992.
- KERR, C., **The Uses of the University**, 5. Baskı, Harvard University Press, Cambridge, UK, 2001.
- KÜKEN, G., **Ortaçağda Eğitim Felsefesi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.
- LAGEMANN, E. C., "Purpose and Public Service: Thinking About Research Universities in the 1990's", **Teachers College Record**, Cilt 92, Sayı 4, s. 523-527, 1991.
- LUPO, M., "Reorganization of the public education system in the Kingdom of Naples during the French period", **Journal of Modern Italian Studies**, Cilt 4, Sayı 3, s. 329-349, 1999.
- OOSTERLINCK, A. ve K. U. LEUVEN, **Knowledge Management in Post-Secondary Education: Universities**, OECD Working Paper, 2002, <http://www.oecd.org/dataoecd/46/21/2074921.pdf>, (25.10.2006).
- ÖZTUNALI, Ö., **Üniversiteler Tarihi ve Vakıf Üniversiteleri**, Rapor, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul, Nisan, 2001.
- PURSER, L., "The Bilingual University - General Reflections on its Origins, Mission, and Functioning", **Higher Education in Europe**, Cilt 25, Sayı 4, s. 451-459, 2000.
- REED, D., "Universities and the Promotion of Corporate Responsibility: Reinterpreting the Liberal Arts Tradition", **Journal of Academic Ethics**, Cilt 2, Sayı 1, s. 3-41, 2004.
- RUKANCI, F. ve H. ANAMERİÇ, "Ortaçağda İlk Üniversiteler: Studium Generale", **Felesefe Dünyası**, Sayı 39, s. 170-186, 2004.
- RÜEGG, W., "Themes", **Universities in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries, (1800-1945)** içinde, W. RÜEGG (der.), Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2004.
- SCHLESINGER, A. M., **The Age of Jackson**, Little, Brown, and Co., Boston, USA, 1953.
- SCOTT, J. C., "The Mission of University: Medieval to Postmodern Transformations", **The Journal of Higher Education**, Cilt 77, Sayı 1, s. 1-39, 2006.
- SCOTT, P., "Ethics "in" and "for" Higher Education", **International Conference on Ethical and Moral Dimensions for Higher Education and Science in Europe**, 2-5 Eylül, UNESCO-CEPES, Bucharest, 2004.

- SHINN, T., "Science, Tocqueville and the State: The Organization of Knowledge in Modern France", **Social Research**, Cilt 59, Sayı 3, s. 533-565, 1992.
- SPENCER, H., **Education: Intellectual, Moral and Physical**, Br D. Appleton and Company, New York, USA, 1898.
- SUBJETİF, "Ortaçağ Üniversite Geleneği", **Ortaçağ Felsefesi**, <<http://www.subjektif.com/felsefe/universite.htm>>, (26.10.2006).
- VERSAN, V., "Üniversitelerin Tarihi Gelişimi ve Toplumsal Görevi", **Hukuk Araştırmaları**, Cilt 4, s. 1-3, 1989.
- VEYSEY, L. R., **The Emergence of the American University**, University of Chicago Press, Chicago, USA, 1965.
- WASSONG, S., **Pierre de Coubertin's American Studies and Their Importance For The Analysis of His Early Educational Campaign**, Elektronik Kitap, www.aafila.org, Los Angeles, USA, 2004.
- WIKIPEDIA, "University of Bologna", <http://en.wikipedia.org/wiki/University_of_Bologna>, (14.10.2006).